

ÖMÜR YOLU

SEVİL MEHDIYEVA - 80
ELM YOLLARINDA

Filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim Sevil Hacı qızı Mehdiyeva Bakı şəhər Nərimanov rayonundakı 57 sayılı orta məktəbi bitirmiş (1959-1960 dərslərində), məktəbi bitirdiyi ildə də o zamankı Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) filologiya fakültəsinə daxil olmuş və həmin universiteti diplom işi ilə bitirmişdir. Bu hal o zamanı üçün nadir hadisələrdən idi (adi qayda üzrə dövlət imtahanı da vermək lazım idi). O, yalnız diplom işi yazmaqla universitet bitirmiş ilk müdavimlərdən olmuşdur. Sevil Nurəliyevanın (Mehdiyevanın) əsəri XIX əsr Azərbaycan ziyalılığının etalonu, ümumən Rusiyada və eləcə də Avropada şərqşünaslıq elminin yaradıcısı, şərq dillərinin bilicisi, Moskva, Peterburq Universitetlərinin şərq dilləri üzrə professoru Mirzə Kazım Bəyin 1839-cu ildə yazdığı “Türk –tatar dillərinin ümumi qrammatikası” əsəri və “Azərbaycan dili” imtahan komissiyasının ümumi rəyinə görə “mini dissertasiya” kimi qiymətləndirilmişdir. Və eyni zamanda tələbə Nurəliyeva Sevil Hacı qızına Azərbaycan Dövlət Universitetinin aspiranturasında təhsilini davam etmək tövsiyə edilmişdir Lakin tale onu Respublika Elmlər Akademiyasına gətirib çıxardı.

Sevil xanım bugünkü səviyyəyə çatmaq üçün enişli-yoxuşlu bir ömür yolu keçmişdir.

Hər şeydən əvvəl onun 10 illik zəhməti bir erməni məkrinə qurban getdi: 10 ildə qazandığı qızıl medal “Xalqlar dostluğu naminə” bir erməni qızına verildi... Lakin Tanrım ədalətli-dir! Balaca Sevil həmin ildə öz bacarığı ilə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil oldu! Onu hamı sevdi, xüsusən universitet müəllimləri! Uğurla Universiteti bitirdi, onu aspiranturaya məsləhət gördülər. Sevil xanım aspiranturada da öz zəhmətkeşliyi ilə hamının hörmətini qazandı: 1975-ci ildə namizədlik, 1992-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etdi, filologiya elmlər doktoru, professor vəzifəsinə ucaldı.

Mən bu balaca yazıda Sevil xanımın özünü danışdırmaq istəyirəm:

–Sevil xanım, 50 ildir ki, Akademiyada Dilçilik İnstitutunda işləyirsiniz, xatirinizdə qalan hansı illərdir?

–Xatirimdə ən çox qalan şöbənin müdiri kimi işlədiyim 17 ildir! Bu illəri şöbə ilə birlikdə elə mobil işləmişik ki, o illərin hər dəqiqəsi yadımdadır: bu illərdə Azərbaycan dili tarixi şöbəsi ən məhsuldar dövrünü yaşamışdır; şöbənin bütün aspirant və dissertantlarının müstəqil monoqrafiyaları çap olundu: 10 monoqrafiya, buraya daxil olan “M.Füzulinin bədii əsərlərinin izahlı lüğəti”. (Bakı, 2014), (500 səh); “Füzulinin dili” (məqalələr məcmuəsi). Bakı, Elm 1995; “Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi” (çoxcildlik I,II,III,IV cildlər). Bakı, 2007; “Kitabi Dədə-Qorqud”un izahlı lüğəti” (280 səh.) Bakı, 1999; “Kitabi-Dədə-Qorqud”un dili (məqalələr məcmuəsi), (Bakı, Elm, 1999) və s. o dövrün yadigarlarıdır.

Bu dövrdə Füzuli “Divanı”nın leksikası, Qazi Bühranəddinin “Divanı”nın leksikası, “İmadəddin Nəsimi dilinin frazeologiyası”, “İmadəddin Nəsimi dilinin lüğət tərkibi”, “İma-

dəddin Nəsimi dilinin morfolojiyası” (köməkçi nitq hissələri) və s. kimi Azərbaycan dilinin tarixi leksikologiyası, tarixi qrammatikası kimi tədqiqatlara üstünlük verirdik, eləcə də Azərbaycan folklor dilinin tədqiqinə aid araşdırmalar aparılırdı: ən maraqlısı o idi ki, sonuncular mədəniyyət tariximizin XVII -XVIII-XIX əsrlərdə katiblər tərəfindən yazıya alınmış dastanların əlyazmaları əsasında aparılırdı (Bunlar əsasən mənim tədqiqatlarımdır), onların Azərbaycan ədəbi dilinin xalqı əsaslar üzərində zənginləşən inkişaf yolu izlənilirdi... 17 il müddətində şöbədə belə bir ənənə yaranmışdı: hər hansı bir dahi şairin dilinin lüğətini və onunla bərabər həmin şairin dili və üslubuna aydınlıq gətirən monoqrafiya da yazılırdı. Məsələn: Dədə-Qorquda, M.Füzuliyə (onların yubleyləri ilə) aid belə tədqiqatlar çap olundu. Bunlar dövlət qərar və sərəncamlarının əks-sədası olurdu.

17 il müddətində dissertantura yolu ilə şöbədə 2 elmlər doktoru, şöbə xaricində 4 fəlsəfə doktoru (elmlər namizədi) yetişdi. Mövzular isə bilavasitə Azərbaycan yazılı abidələri, xüsusilə klassik ədəbiyyatın tədqiqata cəlb edilməsi üzrə planlaşdırılırdı. 80-ci illərin əvvəllərindən şöbədə dövlət planı kimi işlənən “Azərbaycan dilinin tarixi lüğəti” yekunlaşdırılırdı...

Beləcə şöbə işləyirdi. Belə silsilə işləri İmadəddin Nəsiminin dili üzrə də davam etdirirdik. Lakin xalqımızın dilində deyildiyi kimi, sanki qəfil bəlaya gəldik: şöbəni az qala bağlamaq qərarına gəldilər! Mən xalqımızı böyük xalq hesab edirəm və onunla fəxr edirəm! Amma etiraf edək ki, böyük xalqların nöqsanları da böyük olur! Belə halda yenə də möhtərəm prezidentimiz İlham Heydər oğlu Əliyev köməyimiz oldu: İmadəddin Nəsiminin 650 illiyinin Beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi və 2019-cu ilin “Nəsimi ili” elan edilməsi haqqında fərman imzaladı! Bu bizə qol-qanad verdi! Aspirantlarımla birlikdə “İmadəddin Nəsimi: dili və üslubu” adlı həcmli monoqrafiyamızı öz şəxsi hesabımıza çap etdirdik. Bu da bizim - Azərbaycan qadınlarının, şəxsən mənim təşəbbüslə - böyük şair İmadəddin Nəsimiyə öz adımdan, şəcərəm adından, xalqımız adından hədiyyə! Hazırda işimizi davam etdiririk! Şöbənin planı ilə eyni vaxtda doktorantlarımla birlikdə Azərbaycan ədəbi dili mücahidlərinin, şair və yazıçılarımızın əsərləri üzərində tədqiqatlarımızı davam etdiririk.

Əslində, Sevil xanım dil tarixçisi olmaqla, həm də dilçi-folklorçudur: onun həm namizədlik (“XVIII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin orijinal yazılı abidəsi “Şəhriyar” dastanının dili”), həm də doktorluq işi (“Azərbaycan xalq dastanlarının dili”) qatı açılmamış yazılı abidələrin tədqiqinə həsr olunmuşdur. Bu dastan-abidələrin Azərbaycan ədəbi dili obyektini kimi ilk tədqiqatçısı professor Sevil xanım Mehdiyeva olmuşdur. Bu ədəbi-mədəni hadisə Azərbaycan ədəbi dili tarixində unikal bir ədəbi-bədii hadisə olmuşdur. Əski Azərbaycan (qısa: ərəb əlifbası) ilə yazıya alınmış bu abidələri oxumaq tədqiqatçıdan böyük səbir və dözümlü tələb edir - bu cür səbir və iradə Sevil xanımda bu gün də var. Yazıya alınmış dastanlarımız “Şəhriyar dastanı (XVIII əsr) və XVIII-XIX əsrdə yazıya alınmış Azərbaycan xalq dastanlarının abidələşmiş (yazıya alınmış) variantları olması gənc alimdəki əski əlifbanın sirlərinə yaxından bələd olmağı tələb edirdi.

– Sevil xanım Mehdiyeva bu abidələrin linqvistik baxımdan ilk tədqiqatçısı olmuşdur. “İlk” olmaq hər zaman olduğu kimi, gənc Sevilin də qarşısında böyük çətinliklər yaradırdı, lakin elmə olan o böyük həvəs və istək gənc tədqiqatçını hər bir çətinliyə qalib gəlməyə kömək edirdi. Yeri gəlmişkən, Sevil xanımın təbiətində olan o böyük dözümlü və səbir ona qarşısına çıxan maneələrə qalib gəlməkdə kömək etmişdir.

– Sevil xanım! Həyatınız boyu Siz çox pisliklərlə, xəyanətlərlə qarşılaşmışınız və çox vaxt da bunları cavabsız buraxmışınız?

– Mənim üçün həyatda insanın ləyaqəti hər şeydən üstündür... Mən ləyaqətimi qorumağa üstünlük vermişəm!?”-deyir.

Sevil xanım 1967-ci ildən bu günə kimi AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Azərbaycan dilinin tarixi şöbəsində baş laborant vəzifəsindən uzunmüddətli (17 il) şöbə müdiri vəzifəsinə qədər elmi inkişaf yolu keçmişdir. Hazırda həmin şöbədə baş elmi işçi vəzifəsində öz elmi fəaliyyətini davam etdirir. Sevil xanım pedaqoji sahədə də uğurla işləmiş və 2000-ci ildə səmərəli pedaqoji fəaliyyətinə görə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fəxri fərman ilə “Əməkdar müəllim” adına layiq görülmüşdür. Onun Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının rus bölmələrində tədris etdiyi “Azərbaycan dili” fənni sözün həqiqi mənasında azərbaycanşünaslıq və azərbaycançılıq məzmununu daşdığından dinləyicilərin (tələblərin və Akademiyanın professor-müəllim heyətinin) böyük marağına səbəb olurdu.

Sevil xanım Mehdiyeva bu gün tanınmış alim və səriştəli elmi işçi olmaqla yanaşı, özünəməxsus bədii söz sahibi kimi də tanınır. 2000-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Onun “*Sevil Nur*” təxəllüsü ilə yazdığı və oxucularının sevə-sevə oxuyub faydalandığı bədii yazıları kimi –“Ana”, “Xarı Bülbül”, “Hardasan, Dədə Qorqud!?”, silsilə “Ağılar”, “Bayatılar”, “Anam deyərdi ki...”, “Nağıla bənzər ömür”, mərhum jurnalist qardaşına həsr etdiyi “Qardaşnamə”, şəhid-milli qəhrəman Mübarizə həsr etdiyi “Mübariznamə” və s. əsərləri onu bir kamil bədii söz sahibi kimi ictimaiyyətə tanıdır. O, institutun elmi və ictimai işlərində yaxından iştirak edir, Allah vergisi olan gözəl nitqi ilə həmişə dinləyicilərini özünə cəlb etməkdə davam edir: Onun hər bir çıxışı, yaxud elmi-bədii yazıları dinləyicini, oxucunu özünə cəlb edir.

Bədii sözə münasibətini Sevil xanım irsiyyətlə bağlayır:

– Mənə elə gəlir ki, insanda hər şey irsidir, bədii sözə meyil də bizim nəsildə irsidir. Mənim aləmində ən böyük yazıçı mənim rəhmətlik nənəm idi... Leyla xanım! O, bizə elə nağıllar, rəvayətlər danışdı ki,...Bizim ailədə gözəl yazıçılar (xalq yazıçısı Gülhüseyn Hüseyn oğlu, istedadlı jurnalist Rzabala Nurəliyev və b.) kimi tanınmış söz sahibləri olmuşdur. (Allah hər ikisinə rəhmət eləsin!)

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən Azərbaycan klassiklərinin ədəbi-bədii yaradıcılığı ilə bağlı İnstitutun keçirdiyi elmi konfranslarda professor Sevil Mehdiyeva “M.F.Axundzadənin üslub novatorluğu”, “Xan qızı Natəvanın qəmli üslubu haqqında”, “Əkinçi” qəzetinin üslubi yenilikləri”, habelə İmadəddin Nəsiminin anadan olmasının 650 illiyinə həsr olunmuş məruzələri, Beynəlxalq elmi konfransda elmi çıxışları, “Nizami Gəncəvi yaradıcılığında türk ruhu, türk məişəti haqqında” silsilə məqalələri dinləyiciləri, oxucuları tərəfindən böyük rəğbət hissi ilə qarşılanmışdır. Bu günlərdə hazırladığı “Роль Шейха Низами в развитии и становлении новоперсидского литературного языка” - həcmli məqaləsi böyük azərbaycanlı türk oğlu Nizami Gəncəvinin yeni fars ədəbi dilinin zənginləşməsində Şeyx Nizaminin ağır çəkili mövqeyinin açıqlanmasına aid maraqlı işlərinəndir.

Sevil xanımla ilk tanışlığım 2009-cü ilə - mənim doktoranturaya daxil olduğum illərə təsadüf edir. Bu ziyalı, alicənab xanım ilk baxışdan sərt görünsə də, onu yaxından tanıdıqda içində böyük səmimiyyət daşıyan, sevgi dolu, nəcib, həlim və uşaq kimi açıq ürəkli bir xanımla tanış oldum. O gündən münasibətimiz səmimi və bitməyən bir sevgiyə çevrildi.

Xüsusən son illərdə mənim taleyimə çökmüş acı dəqiqələrimdə o mənə itirdiyim əzizimi (Anamı!) xatırladır.

Sevil xanım öz doktorantlarına yalnız elmi rəhbərlik etmir, həm də onlara ana kimi qayğı, sevgi, nəvaziş göstərir və daima dəyərli məsləhətlərini verir, onlara əlindən gələn köməyini əsirgəmir; ən əsası odur ki, Sevil xanım bizə alimliklə bərabər, insan olmağı öyrədir, öz davranışı, öz tərbiyəsi ilə! Sevil xanım dəyərli alim, tanınmış ziyalı olmaqla yanaşı, həm də gözəl ailə başçısı, mərhum, əziz həyat yoldaşı riyaziyyat elmi üzrə istedadlı alim professor İsrail (İsrail) Həsən oğlu Mehdiyevə həsr etdiyi, şeirlər, poemaları və memuarlar, xatirələr toplusu və s. yazıları...onu həm də İsrail müəllimə etibarlı ömür-gün yoldaşı kimi səciyyələndirir; onun üç qız övladı ona hər zaman baş ucalığı gətirir: Qızları ali təhsilli mütəxəssislərdir. Qızlarından ikisi Azərbaycan Tibb Universitetini bitirmiş və həkim kimi çalışırlar. Böyük qızı Afaq xanım isə atası riyaziyyat üzrə professor, tanınmış İsrail Mehdiyevin davamçısı kimi fəaliyyət göstərir. Bu məqamda Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin gözəl bir kəlamı yadıma düşür: “Üç qız uşağı yetişdirən bir ananın yeri cənnətdir”. Lakin Sevil xanım bu dünyada öz cənnətini qazanmış xanım Analardandır! Onun üç qız övladı-orta məktəbi qızıl medalla bitirərək seçdikləri ən ağır peşələrə (riyaziyyat elminə və həkim peşələrinə) qırmızı (fərqlənmə) diplom ilə yiyələnmişlər. Xalqımızın gözəl bir sözü var: *ot öz kökü üstə bitər!* Sevil xanım şəcərə etibarilə Azərbaycanımızın Lənkəran mahalının tanınmış zadəgan nəslinə – Azərbaycan maarifinin babası Teymur bəy Bayraməlibəyovlar nəslindəndir. İctimai həyatda öz təlim-tərbiyəsi, insanlarla davranmaq qabiliyyətində o əsilzadəlik bu gün də Sevil xanımın xarakterində qorunur.

– Mən həmişə çalışmışam ki, öz hərəkətlərimlə şəcərəmə zərrə qədər də ləkə gətirməyim... Anam deyirdi ki, insan həyatda addımlayarkən hər zaman keçmişini düşünməlidir, mən hansı nəsiləndəm, kimin qızıyam, kimin oğluyam...

Sevil xanım bu məqama çatmaq üçün illər boyu göz nuru, əl əməyi sərf etmiş, uzun mübarizələrlə çətin bir yol keçmiş və yetirmələrinə bu yolda səbirlə addımlamaq üçün bir cığır açmışdır. Bunun üçün sağ olun, Sevil xanım!

Əlbəttə ki, Sevil xanımın elmi fəaliyyəti və şəxsiyyəti haqqında çox yazmaq olar. Mən qələmə aldığım bu yazıda son olaraq onu vurğulamaq istəyirəm ki, özümü çox şanslı hesab edirəm, ona görə ki, uca Tanrı məni həyat və elm yolunda belə bir alimlə, elm fədaisi ilə, sözün əsl mənasında vicdanlı, mərhəmətli, ari su qəlblə bir Xanımla qarşılaşdırıb! Şükür Sənə, gözəl Tanrım!

Deyirlər ki, arif ömür yaşayanın yaşı üstünə yaş gəlməz. Hörmətli və dəyərli Sevil xanım! Mən Sizə ilk öncə can sağlığı, bu vaxta qədər yaşadığınız mənalı ömür yolunuzu elmi yaradıcılıq uğurları ilə davam etdirməyi arzu edirəm. Və unutmayın ki həyatda Sizi sevənləriniz daha çoxdur! Ləyaqətiniz Sizə yar olsun!

Sizə hər zaman böyük hörmət bəsləyən və Sizi sevə-sevə müşayiət edən yetirməniz...

Türkan Əsgərova,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent